

דיוקנה הלאומי של יהדות רוסיה

יעקב לשצ'ינסקי

לעולם שהיה; הן מראות לילד ולבוגר היהודי, שמלבד הסביבה הקרובה, העשירה והחזקה, שהיא סביבה תרבותית רוחנית זרה, יש עוד סביבה תרבותית יהודית מיוחדת, שהיא אמנם חלשה יותר וחיוורת, אבל עצמיית ונאמנה, והיא היא המעוררת חלומות על עתיד מיוחד, שיהיה המשך לעבר לאומי מזהיר ועשיר.

במידה שלשון־הדיבור היהודית, הגורם החזק בשלושת הגורמים הנזכרים, לפי שהוא האינטימי והמשפיע ביותר, הולך ומת, הכרח הוא, ששני הגורמים האחרים — הספרות הישראלית או לפחות הספרות על אודות יהודים, וההיסטוריה הישראלית — יקבלו על עצמם את שליחות־ההר: לעקור את האדם היהודי, וביחוד הילד היהודי, מן הסביבה הזרה, שהשפעה משעבדת לה, ולהרחיקו מגורמיה המביאים לידי זניחת הלאום. הכרח הוא, ששני אלה ירתקו את הילד והאדם הישראלי בנכר כחבלים, ולוא גם במשך רגעים ביום, או למשך שעות בשבוע, בסביבה המיוחדת של תרבות והויה ישראלית, ושיעבירו אותו, ולו גם למשך רגעים או שעות בלבד, אל עתידו המיוחד, שיבטיח משהו שאינו דומה כלל להווה הזר; משהו הקורן חמימות ללב ונותן כנפים לרעיונות על עתיד עצמי, שבו לא יצטרך היהודי להתאמץ ולהינתק לרגעים ולשעות מתוך הסביבה ומתוך ההשפעה האופפת אותו בנכר, כדי להרגיש שהוא יהודי.

פתחנו בשאלה, באיזו מידה היהודי הסוביטי, הילד והבוגר, נושם מינימום של אהר יהודי לארץ מי, כדי שיהיה קשור במידה כלשהי לעם ישראל ולא יהיה לאבר מדולדל, שאין לו שום זיקה לא לדורות ישראל בעבר ולא ליהודים היושבים בשאר הארצות, אינו משתתף בצרותיהם ואינו שותף לשמחותיהם; אבר מדולדל, שאין לו חלום מות על עתיד לאומי ולא חלומות על המשך יהודי, בחינת „חדש ימינו כקדם“; אשר יפרנסו וירוו את שיירי שארית הנחלה של מחשבות ותקוות שנשארה לפליטה.

ובאופן מוחשי, השאלה הנשאלת היא כזאת: ברוסיה הסוביטית אין כיום בתי־ספר יהודיים, והיוצאים מן הכלל מעטים הם מאוד. אפילו בבירוביג'אן אין בתי־ספר יהודיים במובן של

מהו האויר הלאומי שנושם היהודי ברוסיה הסוביטית? אילו צינורות הם שבהם יכולים להגיע לנפש היהודי הסוביטי רגשות יהודיים? איזה הדרך יטריד רעיון יהודי את מוחו של אדם מישראל ברוסיה הסוביטית ויגרום לו נדודי־שינה, או יום מלא קורת־רוח?

שאלות אלו חשובות, לדעתי, עד מאוד. בעמים כתיקונם נושם אדם אהר לאומי בלי דעת ובלי הרהורים יתרים. הצרפתי, למשל, שואף אהר לאומי מלוא ריאותיו, מן היום הראשון להולדו ועד יום חיו האחרון, בלי שינקוט אמצעים כלשהם לתכלית זו, ובלי שישאל, האם די לו בכך בשביל שיהיה בן נאמן לעמו ויוצר ערכים צרפתיים, אם רק בירכו אלהים בכשרון. הוא יקדיש את חיו לצרפת, בכל המקרים ובכל הצורות. אפילו הוא בור גמור, הריהו נושם אהר רוחני צרפתי. כזאת היא השפעת הסביבה, שכולה צרפתית בתוך־תוכה. כל דרייה־ארץ ניוזים ממה ומתבשמים בה, מושפעים ממנה ונעשים „עבדים“ ממש, במובן הטוב של המלה, עבדים לעמם, לארצם, לעברה ולעתידה. והם מוכנים להקריב את חייהם למען האומה, שקשרה אותם אליה בסביבתה רבת־הכשפים, וגרמה להם אושר כה רב, אפילו ברגעים טראגיים של הגורל.

לא כן גורל היהודים, כאן נטושה מערכה ומטרתה לעקור, ככל האפשר, את האדם היהודי, מן ההווה הזר, מן הסביבה הזרה, המשפיעה עליו ומקשרת אותו לארץ הנכר, ללשון הזרה ולתרבות הזרה, ומוציאה אותו מכלל עדת ישראל. וכיצד דבר זה נעשה? על ידי יצירת אהר לאומית מלאכותית, במידה מסוימת, שתכליתה להחליש ולהרחיק את ההשפעות הזרות; ליצור אהר יהודית לאומית סביב הילד היהודי מתוך שימוש בעבר של עמנו ותקווחיו לעתיד; לעורר בלב הילד היהודי רגשות והרהורים על היהדות ועל יהודי ההווה, ולעורר בו נכונות להקריב קרבנות למען השגת חלומות העתיד ויצירת המשך לעבר הנערץ. ב„עבודת פרך“ לאומית זו חלק הארי ללשון יהודית, ספרות יהודית, וכן לדברי ימי ישראל: הללו מעבירים את הילד היהודי מן הסביבה הזרה, המוחשית, לעולם אחר,

שבה התקיים זה לא כבר ישוב יהודי מבוסס בעל מסורת עמוקה ובעל צורות חיים עצמיות. קובץ זה הגיע אלינו מסביבה שיש בה היום, לפי מקורות קומוניסטיים, קרוב למיליון יהודים, ומותר היה איפוא לקוות שנמצא בו איזה תוכן יהודי עצמי, איזה המשך יהודי! קראתיו מאל"ף ועד תי"ו ונדהמתי בראותי, באיזו מהירות הצליחה להתקדם הדנאציונליזציה של הספרות היהודית ושל הסגנון היהודי. איך התנדפה כל סיפה של לחלוחית יהודית ואיך געקר סימן של המשך לספרות לקלאסית, ובאיזו מהירות הצליחו להפוך את הספרות היהודית לגורם של טמיעה ממדרגה ראשונה. הלשון יבשה, עצית, מנוערת מכל הביטויים והמושגים המהווים סמלים לדברי ימי ישראל ובחיי ישראל ומכל קשרי מחשבה שיביאו את הקורא לידי רעיונות על הגורל הישראלי המיוחד. אין אתם עלולים למצוא שם מלים ומושגים כגון גלות, גאולה, משיח, חורבן, אליהו הנביא, משה רבנו, נביאי ישראל, בית המקדש, ירושלים, ארץ־ישראל, אברהם יצחק ויעקב, תומש, תנ"ך, גמרא, שולחן ערוך, קבלה, שבת, יום־טוב, ראש־השנה, יום כפור, שמחת תורה, וכיוצא באלה אלפי מלים, שהעשירו בעבר הקרוב את שפת האידיש לא לבד בחן לאומי היסטורי ובלחלוחית יהודית, אלא גם באו לעורר בקורא מחשבות ורגשות, זכרונות היסטוריים ותקוות. גם תוכם של השירה הסיפוריים מרוקן ומנוער לחלוטין מכל תוכן יהודי. אין שם אפילו תמונה אחת של חיים יהודיים עצמיים. אין זאת כי חיים כאלה שיוכלו לשמש חומר לספרות עצמית יהודית אינם בנמצא. אין גם בכל היצירות האלו גיבורים שיתכרו בצורה זו או אחרת, ובמידה זו או אחרת, שהם בני ישראל ושיש להם תפקידים ומטרות משלהם; חלומות משלהם; יגונות ושמחות יהודיים משלהם.

בכל ששת הקבצים אין אפילו מאמר אחד על שני החזיונות שהיו לגורמים עיקריים בחיינו הלאומיים כיום, ושהם איפוא נושאים ראשיים לספרותנו בכל הלשונות שבהן כותבים יהודים, בשירה ובספרות יפה, בפובליציסטיקה כבעתונות לסוגיה. הכוונה, כמובן, לשברנו הגדול בגולת אירופה, ולתקומת מדינת ישראל המעלה ארוכה לפצעינו ונותנת טעם ותכלית לקיומנו.

פה ושם יזכר, דרך אגב, שאביו או אמו של פלוני ניספו במלחמה. אבל דבר זה נאמר רק כלאחר יד, בלשון קרה ומקריה, עד שהוא

רשת בתי־ספר, שבה יקבל כל הדור היהודי הצעיר הינוכו בלשון היהודית. לא נשארת לנו איפוא אלא הספרות. שהרי גם בשטח לימוד ההיסטוריה היהודית אין נעשה ולא כלום, ואפשר לומר, שכל ילדי ישראל גדלים, במאה אחת, בהעדר ידיעות אלמנטריות על העבר הישראלי ובהעדר תקוות יהודיות־לאומיות לעתיד. לא נשארה לנו איפוא אלא הספרות היהודית הכתובה בלשון אידיש, שהקומוניסטים היהודים מורים עליה באצבע, כהוכחה נאמנה להווה יהודי ברוסיה הסובייטית, וכגורם לאומי עצום, המבטיח עתיד ליהדות הסובייטית.

כדאי איפוא וראוי לשאול את השאלה, באיזו מידה ספרות אידיש הקיימת ברוסיה הסובייטית, והרשאית להתגאות בסופרים וביוצרים רבים, ואפילו בכשרונות חדשים, באיזו מידה ספרות זו, אפשר לראותה כספרות יוצרת מבחינה לאור מית או להיפך? שמא הפכה שם אף הספרות בלשון אידיש לגורם של דינאציונאליזציה וטמיעה? שמא היתה הספרות באידיש לאמצעי המכוון לקשור את האדם היהודי קשר של קיימא לסביבה הזרה ולנטעו בתוך סביבה מטמיעה זו כחלק בלתי נפרד ממנה? אולי הפכה הספרות לאמצעי, הבא לרכו את המוח היהודי בצורה מעמיקה ואורגאנית אך ורק בענינים ובנושאים של החיים הזרים מסביב? אולי המטרה היא להפוך את היהודי לא רק לחוליה בטבע הזר ובסביבה המדינית הזרה, אלא גם בכל התופעות שבחיים הזרים; ולמנוע את חדירת הזכרונות על צורות החיים העצמיות ועל העבר היהודי — מחשבות והרהורים, קשרי רעיונות וחלומות ותשוקות, העלולים לגרום פילוג כנפש היהודי הגלותי? אפשר שבעוד היא נדפסת באותיות של האלף־בית היהודי, אינה לאמיתו של דבר אלא כמסכה מסוכנת המחפה, מעשה זמרי, על העזרה הפעילה של ספרות זו לעקירת האדם הישראלי מקרקע הגורמים הלאומיים — מן הסמלים והזכרונות ההיסטוריים וחלומות הגאור לה, מכל רגש יהודי ומכל קשר עם יהודי העולם, עם יהודי ארץ־ישראל. עם עברם ועתידם של ישראל? על כן אפשר שספרות אידיש ברוסיה הסובייטית אינה יהודית כלל?

מונחים לפני ששה ספרים מסס"ר, חמשה קבצים בשם „היימלאנד“, שהופיעו במוסקבה, וקובץ אחד בשם „דער שטערן“ שהופיע בקיוב. נצמדתי לקובץ האחרון, שיש בו 121 עמודים ספרות יפה ושירה. קיוב — בירת אוקראינה,

מאמר אחד על החינוך היהודי ברוסיה הסובייטית. על ההשכלה היהודית ועל בעיות יהודיות בכלל? אין. ושלא אפשר לשמוע מפי אחד הגיבורים, באתר הרומנים, או הסיפורים, פסוק אחד המרמז על בעיה יהודית מיוחדת. על שאיפה או תניה יהודית? לא. דבר כזה אינו בנמצא. ואולי אין עוד בנמצא בעיות ושאלות יהודיות מיוחדות? שהרי המתים אין להם בעיות...

הספרות היהודית בעולם כולו משווה לנגדה, ביודעים ובלא יודעים, מטרות חינוכיות לאומיות. דבר זה הוא, כמובן, מן הנמנע ברוסיה הסובייטית. אבל ניטול, למשל, את השאלה המעניינת של יחסים בין יהודים ולא־יהודים. באוקראינה נרצחו בידי התושבים האוקראינים שבמקום מאות אלפי יהודים. ברוסיה הלבנה נרצחו פחות, משום שמספר היהודים היה שם פחות. אבל באופן יחסי הרגו לא פחות מאשר באוקראינה. ההשפיעה השתוללת־הדמים הזאת של תושבי המקום על היחסים בין יהודים ולא־יהודים? הספרות שותקת — לא. היא אינה שותקת, אדרבה, הריהי מתארת תמונה אידילית של אהבה וריעות כזאת בין יהודים ובין לא־יהודים שאתה מתמלא שמחה ומוכן להאמין שהגיעו ימות המשיח וחזון „וגר זאב עם כבש וגמר עם גדי ירבץ“ היה למציאות באוקראינה. על כל פנים, בספרות הבלטריסטית היהודית בסס־ר, כבר הגיעו האידיאלים האלה לידי מימוש גמור. הצד המכאיב והמעליב שבדבר הוא, שהסופרים היהודיים מתמוגגים ממש בלשון אידיש — היינו בלשונם הם — מרוב התפעלות ואהבה והתקשרות לאוכלוסיה הנכרית. אשר אך לפני זמן מועט שחטה יהודים על ימין ועל שמאל. וסופרים אלה מציירים לנו תמונה, שממנה יוצא, כי ההרמוניה מתבטאת לא לבד במעשים, באחדות שבמילוי תכניות ועבודות של המדינה, אלא גם בקירבה נפשית, פנימית, שאינה מניחה מקום לשום סכסוכים וחילוקי דעות, ואף לא לחילוקי רגשות.

אם נדון לפי הספרות היפה, הרי אין באוקראינה וברוסיה הלבנה כולה אפילו עשרה רשעים. פשוט, יש לחפש בנרות פושע, או אפילו אנטישמי אחד, כי המספרים היהודים אפילו לא ראו ברייה כזאת מימיהם, אף שהם מציירים תמיד חברה, שבהם יושבים היהודים בין הגויים וקשורים ומעורבים בהם, בכל אורחם ורבעם, יותר מאשר עם יהודים. כל אותם השוביניסטים

נראה כאסון אינדיבידואלי, אך מקרה רע ולא יותר. הצד הלאומי, תוכו הלאומי של המאורע, הטרגדיה היהודית הלאומית שהוציאה בימינו מגדרם את כל המשוררים היהודיים, ואפילו את אלה הכותבים בלשונות נכר — לא נכלל כמעט בנושאייהם של הסופרים הסובייטיים באידיש. ברור שאין כאן מקרה, אלא תכנית, אם משורר לאומי בתוך־תוכו כדויד הופשטיין, שהיה מבכה פעם בשירים כה עדינים ועמוקים את גלות השכינה, שותק — וכותב על כל הנושאים שבעולם, אך לא על שברנו היהודי, ואולם אם בענין הרצח ההמוני של יהדות אירופה מזכירים לפחות מקרים אינדיבידואליים, הרי בענין ארץ־ישראל שורת שתיקה מוחלטת. מדינה לכך וכך מאות אלפי יהודים בארץ־ישראל מותרת, אבל אין זו, כנראה, אלא מדי־ניתי־לא־פספורט שמקומה ב„אייניקייט“, בעמוד אחרון, או אף בשאר העמודים, לפרקים, אבל בשירה, בבלטריסטיקה, בבקורת ובמסה לא תיזכר מדינת ישראל ולא תיפקד! גפשו של היהודי הסובייטי אין לה כל שייכות לארץ־ישראל — כמובן, במידה שדבר זה בא לידי ביטוי בספרות. בעומק נשמתם כמהים יהודי רוסיה הסובייטית לארץ־ישראל, ומותר לומר, שמבחינת חשק העליה לארץ־ישראל והפוננות להקריב קרבנות לשם עליה זו, אין יהדות רוסיה הסובייטית נופלת משאר יהודיות ואפשר עולה על רבות מהן. אבל ארץ־ישראל אסור לה, כנראה, שתהיה למכשיר המקיץ נשמות נרדמות של יהודים מתבוללים ברוסיה — כבשאר ארצות תבל.

לא תמצא בקבצים אלה מאמר על היהודים באיזו ארץ שהיא בעולם — כגון יהודי פולין, רומניה או הונגריה, ארצות של שלטון קומורניסטי! הדלגות מגיעה בקבצים אלה לשיאה — אין כל קשר בין השבט היהודי ברוסיה הסובייטית ובין שבטי ישראל בשאר ארצות העולם, ואפילו בגוש המזרח. אין גם סקירה על הספרות היהודית אשר בפולין השכנה והידידה, והלא דוקא שם ישנה ספרות יהודית מעניינת ועתונות יהודית מעניינת עוד יותר. היהודי הסובייטי צריך, כנראה, להיות מבודד ומרוחק מכל שאר היהודים בעולם על מנת שהרגש היהודי הלאומי יידלדל בו לחלוטין ויהיה לאדם סובייטי במאה אחוז, לפטריוט סובייטי ולאזרח סובייטי כשר!

ננית את השאלה על הקשר עם יהודי ארצות־חוץ ונשאל: היש בששת הקבצים האמורים

הוא יהודי רוסי, פרופסור מאמריקה, המחפש בכיררביג'אן את נערתו האהובה מן העיירה שלו העתיקה בפודוליה. בינתיים הוא רואה את כל הנסים והנפלאות של התפתחותה וגידולה של ביררביג'אן ומכיר יהודים מכל המינים, הפלולים בתוך מפעל־הבנין הזה. מענין הדבר מאוד, כיצד דויד ברגלסון, המחבר של „נאך אלעמען“ (ככלות הכל) ושל „ארום וואקזאל“ (סביב בית־הנתיבות), שהיו חוזרים כל כך עצ־מיות יהודית וגעועים יהודיים; תיאוד ההתפוררות של מסורת דורות ושל ערכי־דורות מלווה דאגה עמוקה לגורל העצמיות היהודית — דוד ברגלסון זה היה לאדם אחר וגם לסופר אחר, בשעה שהוא בא לטפל בנושאים יהודיים ברוסיה הסובייטית. הנושאים מפסידים כמעט את כל תוכנם היהודי, כל הקמטים היהודיים ואת כל העצמיות היהודית. הם עושים רושם של תרגומי־נושאים כלליים, כלומר נושאים סובייטיים. אין עצמיות יהודית, אין צרות יאר־דיות, ואין גם שמהות יהודית. שהרי בנין הרפובליקה הביררביג'אנית יותר משהוא שמחה יהודית מיוחדת, הריהו שמחה סובייטית גדולה. ידים יהודיות מוציאות לפועל את פקודת הבנייה, אבל לא כיהודים בעיקר, אלא כבנים נאמנים של המולדת הסובייטית.

המגסה לבדוק את הדברים שנתפרסמו בקובץ האוקראיני, לא מבחינת בקורת ערכן הספרותי של היצירות, אלא מנקודת־ראותן היהודית, יבוא בהכרח לידי מסקנה, שאפילו הספרות היהודית, או ליתר דיוק הספרות בלשון אידיש ברוסיה הסובייטית, אינה למעשה יהודית לפי נושאה, ואינה כוללת שום לחלוותי יהודית ושום תמצית־מורשה לאומית, שאפשר לראותה כגורם לאומי בהתפתחות הישוב היהודי ברוסיה הסובייטית. הרי לפנינו שיר של משוררת יהודית, חנה (כאנע) לוין, המדבר בפריחת המולדת הסובייטית, המתנערת מן החרבות, ופותח בפנייה אל אלה „הנחקים ברעל המשטמה אל ארצי — על מי תרימו את ידכם?“

השיר השני של אותה משוררת חזר על הסנטימנטים שבשיר הראשון, והביה החזר בו הוא:

„זאל בליען אלץ מיט פרייד און גלוסט

פאר מענטשען־טרוים און גליק!

די ערשטע קויל אין יענעמס ברוסט,

ווער ס'רופט די וועלט צו קריג!“

(לאמור: יפרח הכל בהדווה ותשוקה למען

הקונטר־רביולוציונרים, שרצחו יהודים, אפסו ואינם. הבלטריסטיקה היהודית, הלא אי אפשר לה שתצייר אנשים מדומים — ובהיסטוריה אין היא עוסקת. בשנת 1948 הן לא תבוא לספר מה שאירע בשנת 1941, 1942 או 1943 — בקיוב או בברדיצ'ב, באודיסה או בחארקוב, במינסק או בהומל — בשעה ששוביניסטים, הורים לרוח הסובייטית־האוקראינית ולרוח הסובייטית־הרוסית הלבנה, שחטו מיליון יהודים יותר.

אכן, הגיעו אלינו כפעם בפעם ידיעות על איסוף תעודות על השחיתות „המקריות“ האלה. אולי מספרים איפוא בהוצאות מיוחדות את דברי ימי שנות השואה, את ההיסטוריה היהודית של שנים מכריעות אלה לגורל ישראל? דבר זה אינו ידוע לנו — עד עתה לא מצאנו שום סימן לכך בספרות או בעתונות היהודית של רוסיה הסובייטית. לפני כשלוש שנים דובר משהו על קובץ המוקדש לענין זה. אבל מאז חדלו לדבר על כך ובששת הקבצים שמדובר בהם כאן, אין זכר לתכנית.

התיאוריה היא כפי הנראה שכל האוקראינים והרוסים הלבנים, שהיהודים עובדים אתם יחד בבתי החרושת ובקולחוזים, במשרדים ובמוסדות, הם אנשים כשרים וישרים, ואינם מוכשרים לנגוע לרעה ביהודי. ולא עוד אלא שרובם הצילו יהודים והסתירו אותם מפני הרוצחים הגרמנים. ולמה לעורר רוח רעה ביהודים, ולספר להם, כי פעם, בשנים 1941/44, נמצאו אוקראינים ורוסים לבנים יוצאי־דופן, שנתפתו לרוצחים הגרמניים ולקחו חלק, במידה צנועה, ברציחות? העיקר הוא שעכשיו שוררת אידיליה והרמוניה מלאה, והרי זה צריך להיות הנושא האמיתי של הבלטריסטיקה היהודית.

כדאי וכדאי לנתח בעיון את תכנם של כל השירים והסיפורים האלה שבששת הקבצים, ולעמוד על נקודות־הראות שבהם מכל הבחי־נות ששרטטתי כאן בקיצור נמרץ. סבור אני שזו חובתה של הבקורת הספרותית שלנו, ששכחה כמעט את ספרות־אידיש הסובייטית, ולא זו בלבד שאינה עוסקת בניחות רציני של התוכן והצורה של ספרות זו רבת־הכמות, אלא שאינה מוסרת לציבור היהודי ידיעות מספיקות על ההופעות הספרותיות באידיש בחלק־עולם זה. וצריך להודות, שיש על מה לכתוב, די והותר. די לנו אם נזכיר את הרומן החדש של סופר בעל יכולת פויד ברגלסון; רומן הגדפס בהמ־שכים בקבצי „היימלאנד“, ושגיבורים הראשי

מנהגי ישראל, או את הדאגות היהודיות. אפילו בזמן שאפרים נפגש ביחידות עם הנפח היהודי הזקן, גדליה, או עם שתי הנשים היהודיות בנות עיירתו, שהקשישה שבהן איבדה את בעלה ואת ילדה, והצעירה שאפרים נושאה לו לאשה, איבדה את הוריה, — אפילו בפגישות אלה אין מזכירים את העובדה שכולם יהודים הם; ושיתכן כי משפחותיהם לא סבלו אלא משום שיהודים הם; ושיתכן שבין כל הנכרים האלה יש גם כאלה שידיהם מגואלות בדם ישראל, אין כל זכר למשהו שיזכיר כי משתייכים לקבוצה מסוימת במשפחת העמים של רוסיה הסוביטית. מגיעים הדברים לידי כך, שאפילו ברגע העילאי ביותר באהבתם של אפרים ומלכה מדובר על כך, שיש „להביא מכונות חדשות ולהקים בתי-מלאכה, שיהיו מאירים כארמונות“ (עמוד 49).

כמובן, אין די בכך, שהמלה „טראקטור“ תיכתב באותיות של האלף-בית היהודי כדי שהסיפור ייקרא סיפור יהודי, ושיתהיה לו ערך לאומי כלשהו, וביחוד במיעוט לאומי, שלא נותרה לו אלא הבלטריסטיקה המעטה הזאת, שתפקידה צריך להיות חינוך הקיום היהודי. ודאי, בקבוצה בארץ-ישראל הטראקטור הוא יהודי, אפילו אם המלה „טראקטור“ כתובה בתורכית. שהרי האוירה כולה, בשדה ובכרם, במעון היחיד ובחדר-האוכל, בבית-המלאכה ובדרך לשדה, היא כולה יהודית, טבעית, אורגנית וחייה. גם אצל האיכר היהודי בגאליציה לפני המלחמה היה הטראקטור יהודי, משום שהטראקטוריסט היה בעל פיאות מסולסלות ולבוש „טלית קטן“, וכיהו היה מלא תוכן יהודי ממשי. אבל מה הדין ברוסיה הסוביטית? הלוחש עוד גיצוק יהודי בלב גדליה הנפח הזקן, או בלב אפרים הטראקטוריסט? ואם כן, מדוע נמנעים שניהם מלנגוע בכל נושא יהודי שהוא?

ודאי שאין לנו כל טענה נגד התכניות החשודות המובלטות בשירים ובסיפור הנזכרים. זכאית המשוררת לשיד על ארצה ועל מדיניותה, ומותר, ואף ראוי, לו למספר לספר על מסירות יהודי ארצו לבנין ברית המועצות ולתפקידם הפעיל במלאכת הבנייה. אבל, בזכות האותיות היהודיות בלבד, ללא תוכן יהודי, ללא טביבה יהודית, ללא אוירה יהודית וללא טיפת ליחות של חינוך יהודי לקטנים ולגדולים — אין טעם ואין זכות, לדבר על המשך, ועל קיום יהודי-לאומי.

הארכת בדברים ולא אוכל עוד לעמוד אלא על יצירות אחדות מן הקובץ. משה פינטשעווסקי

חלום האדם ואשרו; כדור ראשון יפח לבו של הקורא תבל למלחמה.)

אין צורך להוסיף, שהמלה יהודי אינה נזכרת, והסיסמאות הפוליטיות הן כלליות. אחרי השירה הפוליטית הזאת, בא סיפור גדול, הוא הסיפור המרכזי שבקובץ. אם השירים מרמזים על הפרצוף הפוליטי של הקובץ, הרי הסיפור נותן את התכנית הכלכלית שלו. על הצד הרומנטי של הסיפור נפסת, סוף סוף, אין זה הנושא המרכזי ואין הוא תופס מקום גדול גם מבחינה כמותית. הנושא המנוסח בשיחה בין הגיבור הראשי של הסיפור היהודי אפרים, שהשתתף במלחמה במשך ארבע שנים, איבד את אשתו וילדיו (כיצד איבד אותם לא סופר), לא נח אפילו ימים מעטים. אחרי ארבע שנות מלחמה, אלא יצא מיד לתחנת-הטראקטורים, שבה עבד לפניו, והסתער בכל כוחו על עבודתו, להקמת הריסות התחנה. הוא הממריץ את כולם, לפעולה, למתיחות, לשירות למען מטרות-הבנין הכלליות. בשעה שהפעל האוקראיני דאנילו מאחר לעבודה, משום שהוא עייף, אומר לו היהודי: „אחה דאנילו, מה אתה סבור? האם החבר סטאלין אינו עובד יומם ולילה? הנה הביא מלחמה כזאת לידי נצחון — דבר מועט הוא?! הלוא בכל החזיתות היה! בכל מקום שם עינו, ואפילו לאוראל בא, לבקר אצלנו. דבר מועט הוא?! ואל תשכח שאיננו מן הצעירים. אבל בשבילו אין דבר הקשה! אם לעבודה — לעבודה! ובכן דאנילו, טול פטישך בידך!“ (עמוד 27).

והמחבר שם דברים כגון אלה גם בפי הנפח היהודי גדליה, העוסק גם הוא באותו תפקיד כמו אפרים. אלא שהוא קשיש ממנו הרבה. אף על פי כן גם הוא מנרז לעבודה וממריץ לפעילות ולמתיחות בתחנת הטראקטורים. שני היהודים האלה — הנפח הזקן גדליה והטראקטוריסט הצעיר אפרים, הן התגלמות החיוב היהודי הניתן על-ידי יהודי רוסיה הסוביטית לארצם. לא יגזמו ולא ינחמו, הם המעוררים ומארגנים ועמלים גם בעצמם, לא רק עמלמות אלא גם בזיעת אפם. כל האוירה שבה מתנהלת עבודת הקמת תחנת הטראקטורים וכינון המכונות היא, כמובן מאליו, אוירה לא-יהודית. הרוב המכריע של הפועלים מכל הסוגים — מהנדסים, מכונאים, גפחים וכר — אינם יהודים. אין אתה מוצא בסיפור כולו אפילו מעשה אחד, או פסוק אחד, או מלה אחת שיזכירו את החיים היהודיים, את

להם ליפול, אבל היכן אנחנו? שואל הרשל, ובכן, מעשה כשר וישר. הולכים לבית היתומים לבקש ילד ושם גובר תיאבוננו של הזוג השוך-הבנים, והוא מחליט לקחת שני ילדים. בנוגע לילדה אין לדעת אם היא יהודית או נוצרית, שמה זויה. אבל הילד שמו קוסטיה ושם אביו היה קונסטנטין פאבלוביץ ניציפורוק... שני הילדים יתומים מאב ומאם ומנהלת בית היתומים שמה אנה אנטונובנה. והרי הכל טוב ויפה, ושוב טוב ויפה, שזוג יהודי דואג ליתומים ללא הבדל דת ולאום. אבל חינוכם של הילדים האלה מה יהא עליו? חינוכם יהיה בין-לאומי — ואילו לאמיתו של דבר, יחונכו כילדים רוסיים או כילדים אוקראינים! שהרי בביתו של הרשל מיכאניק אין זכר לאורח-חיים יהודי, או למנהגים לאומיים יהודיים, או למסורת היהודית, או לכל סימן אחר, המעיד כי הזוג הזה אינו משתייך ללאום הרוסי או ללאום האוקראיני. ואנה אנטונובנה, המנהלת, אשר אם גם אינה נוצריה אדוקה ודאי שהיא רוסייה לאומית, לא ניסתה אפילו לעורר את השאלה, כיצד יחונך קוסטיה — בנו של קונסטנטין פאבלוביץ ניציפורוק — בביתו של הרשל מיכאניק.

בסיפורים כגון אלו ניתן לנו להציץ במדבר השממה הלאומי השורר בבית היהודי הממוצע ברוסיה הסובייטית, ולמחיקת כל זכר לצורות-חיים יהודיות, למנהגי ישראל וללשון של ישראל. וככל זאת קשה שלא לזכור כי ניציפורוק הוא שאר-בשר קרוב של בוגדן המלניצקי, וכי ניניו של בוגדן המלניצקי זה הוכיחו אך זה לא כבר, אחרי עשרים שנות מאמצי הינוך סובייטיים פנים, שהם נאמנים למסורתו של גיבורם הלאומי.

שר על „אביב 1948” ומקוה להוציא „שלושים צנטנר” לחם מהקטאר אדמה. מ. קיריטשאנסקי שר על חוטבי העצים „המגלגלים את הגזעים הענקיים” ועל נערות המתכוננות „לכרות אלונים ביער”. משורר זה מפרסם עוד שני שירים „ליד הנהר” הסמוך ליער — שבו „כורתות הנערות אלונים”, ו„בכפר” — שבו „פרה עומדת ומהרהרת”.

והרי עוד סיפור מאת סופר יהודי ידוע, ה. בלאשטיין: „החלום שלי”. גיבור הסיפור, דויד ויתקין, חימאי חוקר, הולם על זאת, שהנסיון-שלו בשפנים יצליח. על פני תשעה עמדים מוכיח לנו המחבר, כי גיבורו, הממית עצמו באהלו של מדע, עלול היה גם הוא להיות לרגע לספקן, אלא שספקותיו לא גמשכו זמן רב, והוא חזר לעבודה, אף הגיע למטרה: לסיפור זה נשתרבו עוד מעשה בכתביד שנפל לידי הגר-מנים ושנמצא על ידי דויד ויתקין זה. מתברר, שזאת היא יצירה גאונית של מלומד סובייטי על המצאה רפואית. הגרמנים רצחו את המלומד הסובייטי וזממו לגנוב את ההמצאה. אבל בשעת תבוסתם מיהרו כל כך לברוח, שהניחו אחריהם את כתביהיד, ודויד הגשים את חלומו של איש-המדע הסובייטי שמת מיחת-עיגויים.

מידה כזאת של תוכן יהודי אתה מוצא גם בשאר השירים והסיפורים בקובץ. על כן, לא אעמוד עוד על פרטי תוכנם. אבל הנני לעמוד עוד על סיפור של מחבר, שנאשם זה לא כבר בשוביניזם והוא מכפר, כנראה, על עוונותיו בבין-לאומיות של מאה אחוז. אני מתכוון לציור של איציק קיפניס, סופר רבי-כשרון ללא-ספק, ובעל זכויות בספרות אידיש. הוא מתאר את הרשל מיכאניק ואת אשתו אידה, המחליטים לאמץ יתום ולגדלו בביתם — „המדינה לא תתן